

NĖŠČIOJI NETEISĖTO ABORTO SUDĖTYJE

Inga Daukšaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 2 36 61 67
El. paštas: Inga.Dauksaite@gmail.com

Straipsnyje siekiama atskleisti, koks teisinis statusas neteisėto aborto sudėtyje pripažįstamas nėščiajai pagal Lietuvos baudžiamąjį įstatymą ir kokį statusą nėščiajai suteikia kitų – užsienio – valstybių įstatymai. Straipsnyje taip pat vertinamos nėščiosios baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą abortą nuostatymo galimybės Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Siekiant minėtų tikslų, straipsnyje daugiausia analizuojami Lietuvos ir kai kurių užsienio valstybių (Maltos, Airijos, Suomijos, Vokietijos, Italijos, Austrijos, Vengrijos, Belgijos, Estijos) baudžiamieji ir kiti įstatymai.

The objective of this article is to reveal what legal status is recognized to pregnant woman under the elements of illegal abortion according to criminal law of Lithuania, as well as laws of foreign countries. In article possibility of pregnant woman's criminal liability for illegal abortion in Lithuania is also examined. In order to achieve the objectives mentioned above, the paper concentrates on the analysis of Lithuanian and foreign (Maltese, Irish, Finnish, German, Italian, Austrian, Hungarian, Belgian, Estonian) criminal and other laws.

Įvadas

Diskusijos žmogaus teisių tema šiandien ne tik populiarios, bet dažnai susijusios su ypač reikšmingais visuomenei klausimais. Tokios diskusijos *neišvengiamai* kyla svarstant abortų politikos klausimus. Viena tokių diskusijų – kieno ir kokioms teisėms turėtų būti teikiamas prioritetas – jau kurį laiką vyksta ne tik nacionaliniu, bet ir regioniniu bei tarptautiniu mastu.

Nėščiosios statusas neteisėto aborto sudėtyje iš dalies priklauso nuo to, kieno naudai sprendžiama pirmiau įvardyta dilema. Prioritetą teikiant *nėščiosios* teisių apsaugai (jos apsisprendimo laisvei, teisei į privatų gyvenimą, teisei į gyvybę ir sveikatą), neteisėto aborto sudėtyje ji paprastai

pripažįstama *nukentėjusiaja*. O viršų imant žmogaus *vaisiaus* teisei apsaugai, jo teisei į gyvybę, pripažįstama, kad neteisėtu abortu žala padaroma būtent *jam*, todėl ne nuostabu, jei būtent jam ir suteikiamas nukentėjusiojo statusas. Nėščioji tokiu atveju gali įgyti nusikalstamos veikos *subjekto* statusą (su siauresnėmis arba platesnėmis jos patraukimo baudžiamojon atsakomybėn galimybėmis).

Dėl didelio neteisėto aborto latentiško bausmės atsakomybės už šį nusikaltimą aspektai teisės literatūroje yra retai nagrinėjami, taigi ir nėščiosios teisinio statuso analizei iki šiol nebuvo skirta pakankamai dėmesio. Kai kuriuos su nagrinėjama tema susijusius klausimus iki šiol yra nagrinėję tik A. Čaikovski, A. Klimka,

J. Nocius, I. Žukovaitė, kai kurie kiti autoriai. Atsižvelgiant į tai, šis darbas turėtų tapti reikšmingu indėliu į teisės literatūrą, nagrinėjančią abortų tematiką.

Šiame straipsnyje, remiantis įprastais baudžiamojoje teisėje taikomais tyrimo metodais (lingvistiniu, sisteminiu, istoriniu etc.), siekiama atskleisti, koks teisinis statusas neteisėto aborto sudėtyje pripažįstamas nėščiajai pagal Lietuvos baudžiamąjį įstatymą ir kokį statusą nėščiajai suteikia kitų – užsienio – valstybių įstatymai. Tyrimo objektas (teisinis nėščiosios statusas) ir pagrindinis tikslas lėmė, jog darbe daugiausia remiamasi Lietuvos ir kai kurių užsienio valstybių baudžiamaisiais ir kitais įstatymais.

1. Nėščioji neteisėto aborto sudėtyje pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą

Baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą abortą numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso [2] (toliau – Baudžiamasis kodeksas, BK arba baudžiamasis įstatymas) 142 straipsnyje. Baudžiamojo kodekso nuostatų analizė leidžia teigti, kad neteisėto aborto *subjektu* bendriausiu požiūriu gali būti pakaltinamas arba ribotai pakaltinamas 16 metų amžiaus sulaukęs fizinis asmuo, nėščiosios prašymu nutraukęs jos nėštumą: gydytojas, turintis teisę daryti aborto operacijas (BK 142 str. 1 d.), sveikatos priežiūros specialistas, neturintis teisės daryti aborto operacijas (BK 142 str. 2 d.), ar bet kuris medicininio išsilavinimo neturintis asmuo (BK 142 str. 3 d.).

Nėščiajai neteisėto aborto sudėtyje pripažįstamas *nukentėjusiosios* statusas. Tokią išvadą leidžia daryti ne tik lingvistinis, bet ir sisteminis baudžiamojo įstatymo aiškinimas. Neteisėto aborto sudėtis

įtvirtinta BK XIX skyriuje „Nusikaltimai, pavojingi žmogaus sveikatai ir gyvybei“. Šiame skyriuje numatytos sudėtyms veiku, kuriomis tiesiogiai nesikėsinama į kito žmogaus sveikatą ir gyvybę, bet jas padarius kyla *grėsmė* šioms vertybėms. Kitaip tariant, pripažįstama, kad dėl neteisėto aborto grėsmė kyla būtent nėščiajai, jos sveikatai ir gyvybei. Taigi nukentėjusiąją nagrinėjamoje sudėtyje pripažįstama „pacientė“ (BK 142 str. 1 d. ir 2 d.), „moteris“ (142 str. 3 d.), o bendriausiu požiūriu – „nėščioji“ arba „nėščia moteris“¹.

Baudžiamosios teisės teorijoje² nukentėjusiuoju įprasta vadinti žmogų, kuriam nusikalstama veika padaroma tam tikro – moralinio, fizinio ar turinio – pobūdžio žala. Iš tiesų nėščiosios pripažinimas nukentėjusiąją neteisėto aborto sudėtyje atrodo pagrįstas ir racionalus. Dirbtinis nėštumo nutraukimas net pirmosiomis nėštumo savaitėmis yra pavojingas: chirurginė operacija ar kitoks poveikis moters organizmui, siekiant nutraukti nėštumą, *visada* susijęs su neigiamų padarinių atsiradimo rizika. *Neteisėto* aborto atveju nėštumas nutraukiamas esant kontraindikacijų, ne sveikatos priežiūros įstaigoje ar asmens, kuris neturi teisės daryti aborto operacijas. Akivaizdu, kad pastaraisiais atvejais neigiamų padarinių atsiradimo rizika labai padidėja. Akivaizdu ir tai, kad neteisėta aborto operacija yra pavojinga būtent

¹ Sąvoka „nėščia moteris“ vartojama BK 143 straipsnyje „Privertimas darytis neteisėtą abortą“: „Tas, kas panaudodamas psichinę prievartą nukentėjusiai ar jos artimiesiems privertė *nėščią moterį* darytis neteisėtą abortą...“ Kai kurie žodžiai kursyvu parašyti pačios autorės.

² Analogiškai nukentėjusiojo požymiai įtvirtinti ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – Baudžiamojo proceso kodeksas arba BPK) 28 straipsnio 1 dalyje: „Nukentėjusiuoju pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos...“ [1].

nėščiajai, t. y. būtent nėščiosios sveikatai ir gyvybei padaroma žala arba kyla žalos atsiradimo grėsmė.

Dabartinis nėščiosios statusas neteisėto aborto sudėtyje iš dalies gali būti aiškinaamas tuo, jog *toki pati*, t. y. nukentėjusiosios³, statusą nėščioji turėjo ir pagal anksčiau galiojusį (1961 m.) Baudžiamąjį kodeksą [3]. Neteisėto aborto sudėtis buvo įtvirtinta tuo metu galiojusio BK 124 straipsnyje⁴ („Neteisėtas aborto padarymas“), įtvirtintame Ypatingosios dalies trečiajame skirsnyje – „Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui“.

Kita vertus, nukentėjusiosios statuso pripažinimas nėščiajai neteisėto aborto sudėtyje *nėra* absoliučiai *neginčijamas*.

³ Manytina, kad nėščios moters pripažinimas nukentėjusiaja 1961 m. Baudžiamajame kodekse buvo labiau pagrįstas nei šiuo metu, galiojant 2000 m. Baudžiamajam kodeksui. Vertinant nėščiosios anksčiau turėtą statusą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog nėščioji neteisėto aborto sudėtyje nukentėjusiaja buvo pripažįstama *ne* tik dėl jos sveikatai ir gyvybei keliamos grėsmės, bet ir dėl realiai atsiradusių sunkių padarinių. Vienas iš neteisėtą abortą kvalifikuojančių požymių, įtvirtintų 1961 m. Baudžiamajame kodekse, buvo neteisėtas aborto padarymas, „*sukėlęs nukentėjusiai ilgalaikį sveikatos sutrikimą ar mirtį*“. Kitaip tariant, realiai atsiradus sunkių padarinių, nėščia moteris *expressis verbis* buvo įvardijama „nukentėjusiaja“. O galiojančiame BK tokio neteisėtą abortą kvalifikuojančio požymio nebėliko: jeigu neteisėtas abortas sukelia sunkius padarinius (nėščiosios mirtį ar sunkų sveikatos sutrikdymą), veika kvalifikuojama kaip neteisėto aborto ir atitinkamo neatsargaus nusikaltimo (BK 132 str. ar 137 str.) sutaptis. Atsižvelgiant į tai matyti, kad šiuo metu nėščiajai nukentėjusiosios statusas neteisėto aborto sudėtyje iš esmės pripažįstamas ne dėl realiai padarytos žalos jos sveikatai ir gyvybei, bet tik dėl šioms vertybėms kylančios grėsmės, kurią nėščioji, prašanti neteisėtai nutraukti jos nėštumą, iš esmės suvokia.

⁴ 1961 m. Baudžiamojo kodekso 124 straipsnis: „Gydytojo neteisėtas padarymas aborto – baudžiamas ... Aborto padarymas antisanitarinėmis sąlygomis arba neturint aukštojo medicinos mokslo – baudžiamas... Neteisėtas aborto padarymas pakartotinai arba sukėlęs nukentėjusiai ilgalaikį sveikatos sutrikimą ar mirtį – baudžiamas...“

Svarbu pabrėžti, kad būtinas neteisėto aborto sudėties požymis yra nėščiosios *prašymas* neteisėtai nutraukti jos nėštumą. Kitaip tariant, baudžiamoji atsakomybė pagal Baudžiamojo kodekso 142 straipsnį atsiranda *tik* tuo atveju, jei neteisėtas abortas padaromas „pacientės“ (BK 142 str. 1 d. ir 2 d.) ar „pačios moters“ (BK 142 str. 3 d.) prašymu. Atkreiptinas dėmesys, kad būtent šis nagrinėjamos nusikalstamos veikos sudėties požymis laikytinas vienu iš pagrindinių atskiriant nagrinėjamą nusikaltimą nuo sunkaus sveikatos sutrikdymo (BK 135 str.)⁵.

Tai, kad neteisėtas abortas atliekamas nėščiosios prašymu, reiškia, jog moteris *pati* – be jokios fizinės ar psichinės prievartos⁶:

- pirma, apsisprendžia *nutraukti* nėštumą;
- antra, prašo (sutinka), kad jai būtų atlikta *neteisėta* nėštumo nutraukimo operacija (pavyzdžiui, prašymas nutraukti ilgiau nei 12 savaičių trunkantį nėštumą).

Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, kyla klausimas, ar nėščioji negalėtų (neturėtų) už neteisėto aborto padarymą atsakyti *kartu su* minėtaisiais asmenimis (gydytoju, turinčiu teisę daryti aborto operacijas (BK 142 str. 1 d.), sveikatos priežiūros specialistu, neturinčiu teisės daryti aborto operacijas (BK 142 str. 2 d.), ar bet kuriuo

⁵ BK 135 straipsnio 1 dalis: „Tas, kas sužalojo ar sušaldino žmogų, jeigu dėl to nukentėjęs asmuo neteko... *nėštumo* ...“ Žodis kursyvu parašytas pačios autorės.

⁶ Privertimas darytis neteisėtą abortą yra *atskiras* nusikaltimas, baudžiamoji atsakomybė už kurį numatyta BK 143 straipsnyje: „Tas, kas panaudodamas psichinę prievartą nukentėjusiai ar jos artimiesiems priverė nėščią moterį darytis neteisėtą abortą...“ Tuo atveju, jei moteris priverčiama darytis *teisėtą* abortą, veika kvalifikuotina pagal BK 148 straipsnį „Žmogaus veiksmų laisvės varžymas“.

Lentelė. Nėščioji kaip kurstytoja neteisėto aborto sudėtyje

Nr.	Požymis (sąlyga) [14, p. 162]	Požymio buvimas (sąlygos tenkinimas)
1.	Kurstytojas yra nusikalstamos veikos iniciatorius : jis sukelia kitiems asmenims pasiryžimą padaryti atitinkamą nusikalstamą veiką	Nėščioji neabejotinai yra neteisėto aborto iniciatorė : būtent ji savo prašymu sukelia BK 142 straipsnyje nurodytiems asmenims pasiryžimą neteisėtai nutraukti jos nėštumą
2.	Kurstymo būdai gali būti įvairūs: įtikinėjimai, prašymai , pažadai, papirkimas, grasinimai, apgaulė, piktnaudžiavimas valdžia, autoritetu ir t. t.	Nėščiosios prašymas neteisėtai nutraukti nėštumą yra būtinas neteisėto aborto sudėties požymis, tačiau nėščioji kartu gali naudoti ir visus kitus nurodytus kurstyimo būdus: ji gali <i>įtikinėti, pažadėti</i> (pavyzdžiui, kad, kilus komplikacijų, neturės jokių pretenzijų), <i>papirkti</i> (neteisėto aborto „paslaugos“ daugeliu atvejų yra mokamos), <i>grasinti, apgauti</i> (pavyzdžiui, nėščioji melagingai nurodo, kad pastojo po išžaginimo ir taip įtikina nutraukti ilgiau nei 12 savaičių trunkantį nėštumą), retais atvejais – ir <i>piktnaudžiauti valdžia ar autoritetu</i>
3.	Kurstytojo veiksmai neturi užgniaužti kurstomojo asmens valios , jie privalo tik sukelti sąmoningą norą daryti nusikalstamą veiką	BK 142 straipsnyje nurodyti asmenys , nepaisant nėščiosios prašymo, o tam tikrais atvejais – ir kitu kurstyimo būdų, yra laisvi apsispręsti , ar sutikti neteisėtai nutraukti nėštumą, ar atsisakyti tai padaryti
4.	Kurstymas visada turi būti konkretus , t. y. lenkiama padaryti konkrečią nusikalstamą veiką ⁷	Nėščiosios prašymas yra konkretus : ji lenkia kitą asmenį padaryti konkrečią nusikalstamą veiką – neteisėtą abortą
5.	Subjektyviajai bendros kurstytojo ir kurstomo asmens veikos pusei būdinga tyčia	Tiek nėščioji, tiek asmuo, darantis neteisėtą abortą, suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numato padarinius (nėštumo nutraukimą) ir jų nori (siekia), t. y. veikia tiesiogine tyčia (BK 15 str. 2 d. 2 p.)

medicininio išsilavinimo neturinčiu asmeniu (BK 142 str. 3 d.)), t. y. ar ji negalėtų (neturėtų) būti pripažįstama šio nusikaltimo *bendrininke*.

Atsižvelgiant į Lietuvos baudžiamajame įstatyme numatytus neteisėto aborto sudėties požymius ir vadovaujantis bendromis bendrininkavimo instituto nuostatomis, matyti, jog nėščioji pirmiausia galėtų būti pripažįstama neteisėto aborto *kurstytoja*. Pagal Baudžiamojo kodekso 24 straipsnio 5 dalį, kurstytoju pripažįstamas asmuo, *palenkęs* kitą asmenį daryti nusikalstamą veiką. Šioje straipsnio vietoje verta išskirti

kai kuriuos būdingus *kurstytojo* ir *kurstyto* požymius⁸ ir įvertinti, ar nėščioji ir jos veiksmai iš tiesų tuos požymius atitinka (žr. lentelę).

Pateikta lentelė rodo, kad dabartinis Baudžiamojo kodekso nėščiajai pripažįstamas statusas *nėra* vienintelis įmanomas ir todėl absoliučiai neginčijamas. Verta pažymėti, kad teisės literatūroje [žr., pavyzdžiui, 21, p. 65; 15, p. 149] taip pat pabrėžiama, jog nėščia moteris iš esmės yra neteisėto aborto bendrininkė: kurstytoja (ar net organizatorė). Kiti autoriai laikosi šiek tiek

⁷ Arba bent jau apibūdintą rūšiniais požymiais, sukeliančią įvairaus sunkumo, bet vieno pobūdžio padarinius [14, p. 162].

⁸ Ko gero, taip pat galima sakyti, jog išskiriamos *sąlygos*, kurias turi tenkinti asmuo, ir jo veiksmai, kad juos būtų galima pripažinti atitinkamai kurstytoju ir kurstyto.

nuosaikesnės pozicijos: jie nekalba apie nėščios moters baudžiamąją atsakomybę, tačiau nesutinka ir su jai pripažįstamu nukentėjusiosios statusu: „paradoksalu, kad „nukentėjusiaja“ pripažįstama ta, kuri pritaria ir dažniausiai inicijuoja nusikalstamą veiką“ [18, p. 23–24]. Jų manymu, prašanti atlikti neteisėtą abortą moteris neturėtų būti pripažįstama nukentėjusiaja, išskyrus tuos atvejus, kai dėl neteisėto aborto padaroma žala moters sveikatai ar gyvybei ir veika kvalifikuojama kaip nusikaltimų, numatytų Lietuvos BK 142 ir 132, 137 ar 139 straipsniuose, sutaptis [18, p. 32].

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta šioje straipsnio dalyje, matyti, kad dabar Lietuvoje nėščiajai neteisėto aborto sudėtyje pripažįstamas statusas vertintinas *nevienodai*. Dėl šios priežasties verta nagrinėti, koks statusas nėščiai moteriai suteikiamas kai kuriose užsienio valstybėse remiantis jų baudžiamaisiais įstatymais.

2. Nėščioji neteisėto aborto sudėtyje pagal kai kurių užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus

Iš karto reikia pripažinti, kad *kitoks* nei nukentėjusiosios statusas nėščiajai paprastai pripažįstamas tose valstybėse, kuriose, kitaip nei Lietuvoje, nėra prieinamas vadinamasis abortas moters prašymu, t. y. kur abortas iš esmės yra draudžiamas⁹ arba atliekamas išimtiniais¹⁰ ar tik teisės aktuose numatytais atvejais¹¹. Suprantama, kad tose valstybėse, kuriose yra laikomasi griežtos abortų politikos, baudžiamoji atsakomybė už neteisėto aborto padarymą, be kitų asmenų, paprastai yra numatyta ir pačiai nėščiai moteriai.

Pavyzdžiui, remiantis Maltos baudžiamuoju įstatymu, nėščioji baudžiamojon atsakomybėn traukiama ne tik tuo atveju, jei pati sau sukelia (padaro) abortą, bet ir jei ji *sutinka*, kad abortas jai būtų padarytas (Maltos baudžiamojo kodekso 241 str. 2 d.) [8]. Už aborto¹² padarymą sau ar sutikimą, kad abortą jai padarytų kitas asmuo, nėščioms moterims numatyta laisvės atėmimo nuo 18 mėnesių iki trejų metų bausmė.

Airijoje aborto padarymas laikomas nusikaltimu remiantis 1861 m. Nusikaltimų žmogui aktu (angl. – *Offences Against the Person Act 1861*) [13], kuris liko galioti Airijai paskelbus nepriklausomybę 1922 metais. Nėščios moters baudžiamoji atsakomybė numatyta šio akto 58 straipsnyje.

Suomijoje, kuri laikosi daug liberalesnės¹³ abortų politikos nei pirmiau minėtos valstybės, nėščia moteris taip pat traukiama baudžiamojon atsakomybėn už neteisėto aborto padarymą. Suomijos baudžiamojo kodekso 22 skyriaus („Abortas“) 5 skirsnyje numatyta, kad moteris, tyčia neteisėtai nužudžiusi savo vaisių, baudžiama laisvės atėmimu iki ketverių metų. Jei yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, nėščioji nuo bausmės gali būti atleista [9]. Pažymėtina, kad lieka neaišku, ar, remiantis Suomijos baudžiamuoju kodeksu, baudžiamojon atsakomybėn yra traukiama ir nėščia moteris,

¹² Maltoje sąvoka „*teisėtas* abortas“ apskritai neegzistuoja: abortas šioje valstybėje yra draudžiamas *bet kokiomis aplinkybėmis*. Tai reiškia, kad kiekvienas dirbtinis nėštumo nutraukimas šioje valstybėje pripažįstamas neteisėtu ir nusikalstamu. 2009 m., be Maltos, abortas buvo draudžiamas bet kokiomis aplinkybėmis tik dar penkiose pasaulio valstybėse: Čilėje, Dominikos Respublikoje, Nikaragvoje, Salvadore ir Vatikane [22, p. 23].

¹³ Suomijoje nėra prieinamas vadinamasis abortas moters prašymu, tačiau abortas čia atliekamas ne tik siekiant išgelbėti nėščiosios gyvybę, fizinę ir psichinę sveikatą, išžaginimo arba kraujomaišos, vaisiaus negalios atvejais, tačiau ir dėl ekonominių ar socialinių priežasčių [22, p. 121].

⁹ Pavyzdžiui, Maltoje.

¹⁰ Pavyzdžiui, Airijoje.

¹¹ Pavyzdžiui, Suomijoje.

išreiškusi pageidavimą, kad jos nėštumą neteisėtai nutrauktų kitas asmuo.

Atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą abortą nėščioms moterims numatymas (paprastai būdingas valstybėms, kuriose laikomasi griežtos abortų politikos) *nėra svetimas*¹⁴ ir toms valstybėms, kuriose, kaip ir Lietuvoje, yra prieinamas vadinamasis abortas moters prašymu. Kitaip tariant, teisės į nėštumo nutraukimą pripažinimas *savaime nereiškia*, jog moteris, pažeidusi tam tikras teisės aktų nustatytas nėštumo nutraukimo sąlygas, negali būti baudžiama už *neteisėto* aborto padarymą. Svarstant Lietuvoje nėščiajai neteisėto aborto sudėtyje pripažįstamą statusą, gali būti reikšminga toliau straipsnyje aptariamų valstybių baudžiamųjų įstatymų ir kitų teisės aktų analizė.

Vokietijos baudžiamajame kodekse (vok. *Strafgesetzbuch*) (toliau – StGB) [11] baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą nėštumo nutraukimą numatyta specialiosios dalies XVI skyriuje „Nusikaltimai gyvybei“ (vok. – *Straftaten gegen das Leben*). Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju baudžiamosios atsakomybės klausimams skirti net 7 StGB straipsniai. Darrant išvadas apie nėščiosios statusą aborto (vok. – *Schwangerschaftsabbruch*) sudėtyje, būtina paminėti, jog remiantis Vokietijos baudžiamuoju kodeksu:

- nėščioji baudžiamojon atsakomybėn traukiama, jei *pati* sau sukelia (padaro) neteisėtą abortą (StGB 218 str. 3 d.);

¹⁴ Baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą abortą nėščioms moterims numatyta, pavyzdžiui, Vokietijoje, Austrijoje, Vengrijoje, Belgijoje, Italijoje, Estijoje, kai kuriose kitose valstybėse, kuriose nėštumas iki atitinkamos nėštumo savaitės, laikantis teisės aktų nustatytų reikalavimų, kaip ir Lietuvoje, atliekamas *moters pageidavimu*.

- nėščioji, skirtingai nei kiti asmenys, *neatsako už pasikėsinimą* neteisėtai nutraukti savo nėštumą (StGB 218 str. 4 d.);
- už neteisėtą nėštumo nutraukimą nėščiajai numatyta *švelnesnė* nei kitiems asmenims *bausmė*: nėščioji gali būti baudžiama bauda arba laisvės atėmimu iki vienerių metų, o kiti asmenys (nesant neteisėtą nėštumo nutraukimą kvalifikuojančių požymių¹⁵) – bauda arba laisvės atėmimu iki trejų metų (StGB 218 str. 1 d. ir 3 d.).

Minėtos StGB nuostatos rodo, kad Vokietijoje nėščioji pripažįstama neteisėto aborto *subjektu*. Vokietijos baudžiamajame kodekse *expréssis verbis* nėra įtvirtinta nėščiosios baudžiamoji atsakomybė už prašymą, kad jos nėštumą neteisėtai nutrauktų kitas asmuo. Antra vertus, StGB 218a straipsnio 4 dalyje numatyta, jog nėščia moteris nėra baudžiama tais atvejais, kai po konsultacijos, kuri Vokietijoje yra viena iš teisėto aborto sąlygų, jos nėštumą, trunkantį ne ilgiau nei 22 savaites, nutraukė gydytojas. Atsižvelgiant į šią StGB nuostatą, yra pagrindo manyti, jog visais kitais atvejais¹⁶ nėščioji yra baudžiama už kito asmens jai padarytą neteisėtą abortą, tiksliau – už *prašymą* jį padaryti.

Baudžiamoji atsakomybė nėščioms moterims už neteisėto aborto sau padarymą ir (arba) sutikimą, kad joms toks būtų pa-

¹⁵ Pagal StGB 218 straipsnio 2 dalį, neteisėtą abortą kvalifikuojantys požymiai yra nėščiosios sutikimo nebuvimas (1 p.) bei sunkus nėščiosios sužalojimas arba iškilusi grėsmė nėščiosios gyvybei, atsiradę dėl didelio asmens neatsargumo (2 p.).

¹⁶ T. y. 1) jei nėštumas nutrauktas nepraėjus privalomos konsultavimo procedūros; 2) jei, praėjus privalomą konsultavimo procedūrą, gydytojas nutraukia ilgiau nei 22 savaites trunkantį nėštumą; 3) jei nėštumą nutraukė ne gydytojas.

darytas kitų asmenų, numatyta ir Italijoje, Austrijoje, Vengrijoje, Belgijoje, Estijoje, kitose valstybėse:

- Italijoje už nėštumo nutraukimą, pažeidžiant teisės aktų reikalavimus, nėščios moterys gali būti baudžiamos bauda arba laisvės atėmimo iki šešių mėnesių bausme [12, 19 str.];
- Austrijoje nėščia moteris gali būti baudžiama laisvės atėmimo iki vienerių metų bausme, jei pati neteisėtai nutraukia savo nėštumą arba leidžia tai padaryti kitiems asmenims (Austrijos baudžiamojo kodekso 96 str. 3 d.) [5];
- Vengrijoje nėščia moteris gali būti baudžiama laisvės atėmimo iki vienerių metų bausme, jei pati sau padaro abortą arba paskatina (sukursto) kitą asmenį, kad jai padarytų abortą (Vengrijos baudžiamojo kodekso 169 str. 4 d.) [10];
- Belgijoje baudžiamoji atsakomybė numatyta moterims, leidusioms kitiems asmenims nutraukti joms nėštumą, pažeidžiant baudžiamojo įstatymo 350 straipsnyje numatytus reikalavimus¹⁷ (Belgijos baudžiamojo kodekso 351 str.) [6];
- Estijoje baudžiamojon atsakomybėn gali būti patraukta ir nubausta bauda moteris, sutikusi, kad jos nėštumą nutrauktų asmuo, neturintis tokios teisės, arba sutikusi, kad nėštumas jai

būtų nutrauktas vėliau nei leidžiama įstatymų (Estijos baudžiamojo kodekso 128 str.) [7].

Atsižvelgiant į ką tik pateiktus pavyzdžius, matyti, jog nėščiajai pripažįstamas *nukentėjusiosios* statusas neteisėto aborto sudėtyje *nėra vienintelis* įmanomas. Yra grupė valstybių, kuriose nėščioji už neteisėto aborto padarymą sau atsako taip pat, kaip ir visi kiti neteisėtą abortą padarę asmenys. Be to, kai kuriose valstybėse nėščioji baudžiamojon atsakomybėn traukiama ir už *kito asmens sukurstymą* padaryti jai neteisėtą abortą, t. y. už sutikimą, prašymą ar leidimą neteisėtai nutraukti jai nėštumą.

3. Kai kurie nėščiosios atsakomybės už neteisėto aborto padarymą Lietuvoje aspektai

Aptarus dabar Lietuvoje nėščiajai neteisėto aborto sudėtyje pripažįstamą statusą ir susipažinus su kai kurių užsienio valstybių baudžiamaisiais įstatymais, verta panagrinėti nėščiosios turimo *statuso keitimo galimybes* Lietuvos baudžiamajame kodekse. Turint omenyje pirmiau minėtų užsienio valstybių patirtį, matyti, kad baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą abortą Lietuvoje nustatymas ir nėščiai moteriai *nebūtų* fenomenalus ar – juo labiau – beprecedentis. Antra vertus, būtina pažymėti, kad tokios atsakomybės nėščiajai nustatymas pareikalautų *pokyčių* Lietuvos baudžiamajame kodekse.

3.1. Žmogaus vaisiaus teisinės apsaugos problematika

Nustačius nėščiosios baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą abortą, neišvengiamai tektų spręsti šios nusikalstamos veikos

¹⁷ T. y. 1) nėštumo nutraukimas turi būti atliekamas iki dvyliktos nėštumo savaitės pabaigos; 2) nėštumo nutraukimas gydytojo turi būti atliekamas tinkamomis medicininėmis sąlygomis gydymo įstaigoje, kurioje yra informacijos tarnyba, kuri suteiktų nėščiajai moteriai išsamią informaciją, įskaitant informaciją apie pagalbą, teisės aktų garantuojamas išmokas šeimoms, vienišoms ar nevienišoms motinoms ir jų vaikams, taip pat informaciją apie gimiančio vaiko įvaikinimo galimybes ir kt.

objekto ir dalyko (nukentėjusiojo) problema. Kitaip tariant, be kita ko, kultų būtinybė atsakyti, *kam* (jeigu ne nėščiajai) šiuo nusikaltimu padaroma žala. Daugelio žvilgsnis neabejotinai pirmiausia nukryptų į *žmogaus vaisių*, kurio teisinės apsaugos klausimai trumpai aptariami toliau.

Sisteminė Lietuvos baudžiamojo kodekso nuostatų analizė verčia pripažinti, kad žmogaus vaisiaus¹⁸ teisinė apsauga iki jo gimimo momento tėra *minimali*. Šiame kontekste paminėtinas vos vienas Baudžiamojo kodekso straipsnis – 35 straipsnio 3 dalis, kurioje įtvirtintas draudimas (išskyrus įstatymų numatytus atvejus) atlikti mokslinį eksperimentą su nėščia moterimi ar jos vaisiumi.

Toliau būtina paminėti, kad Lietuvos baudžiamoji teisė *negina* ir žmogaus vaisiaus teisės į gyvybę. Lietuvoje¹⁹ žmogaus gyvybės pradžia pripažįstama gimdymo pradžia [15, p. 112]. Tokia gyvybės pradžios nustatymo taisyklė gali būti kildinama iš anksčiau galiojusio (1961 m.) Baudžiamojo kodekso 106 straipsnio, kuriame buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už kūdikio *nužudymą*, t. y. nusikaltimą žmogaus *gyvybei, gimdymo metu* ar tuojau po gimdymo. Nors galiojančiame BK minėto straipsnio neliko, tačiau minėta gyvybės pradžios nustatymo taisyklė taikoma ir dabar. Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, kėsinimasis į žmogaus vaisių prasidėjus gimdymui kvalifikuojamas kaip atitinkamas nusikaltimas žmogaus *gyvybei*, o kėsinimasis į žmogaus vaisių *iki* gimdymo pradžios kvalifikuojamas kaip netei-

sėtas abortas pagal Baudžiamojo kodekso 142 straipsnį.

Akivaizdu, kad baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą abortą numatymas nėščiai moteriai yra tiesiogiai nulemtas teisinės apsaugos žmogaus vaisiui *pripažinimo*. Šioje vietoje būtina prisiminti, kad baudžiamoji teisė saugo ne visus teisinius gėrius, o tik kai kuriuos iš jų. Šiuo atveju taikomas *pasirinktinumo* principas, kuris reiškia, jog baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis saugomi tik tie teisiniai gėriai, kurie visuomenėje pripažįstami svarbiais, reikšmingais. Kokie gėriai turi būti labiausiai saugomi, bendriausiu požiūriu nustatoma visuomenės susitarimu. Akivaizdu, kad vienas iš pagrindinių baudžiamosios teisės saugomų objektų yra žmogaus *gyvybė*. Kita vertus, jos apsauga dažnai priklauso nuo to, kokio masto apsaugą visuomenė sutinka jai skirti. Jeigu (nepaisant medicininių, religinių, filosofinių ir kitokio pobūdžio argumentų) visuomenėje vyrauja nuomonė, kad žmogus yra žmogumi tik nuo gimimo momento, negimusio žmogaus gyvybė nepripažįstama tokiu teisiniu gėriu, kuriam reikia maksimalios – baudžiamosios teisės teikiamos – apsaugos [19, p. 77].

Remiantis pastaraisiais metais atliktais viešosios nuomonės tyrimais, galima teigti, jog Lietuvoje *bent jau iki tam tikros nėštumo stadijos* visuomenė *nėra* linkusi pripažinti negimusio žmogaus vaisiaus teisės į gyvybę. Tokią išvadą galima daryti atsižvelgiant į tai, kad dauguma Lietuvos gyventojų (remiantis įvairiais šaltiniais, 62–72 proc.)²⁰ pasisako *prieš* abortų drau-

¹⁸ Žmogaus *vaisiumi* vadinamas organizmas (arba žmogaus organizmo vystymosi stadija), besivystantis nuo devintos nėštumo savaitės [17, p. 40; 4, 2 str. 15 d.].

¹⁹ Tokios pozicijos laikomasi daugelyje Europos Sąjungos valstybių [16, p. 11].

²⁰ 2008 m. apklausas dėl abortų draudimo Lietuvoje atliko visuomenės nuomonės tyrimų kompanijos „Spinner tyrimai“, „Baltijos tyrimai“ bei „Vilmorus“. Nurodytas *skirtingas* prieš abortų draudimą pasisakančiųjų procentas iš dalies gali būti aiškinamas užduoto *klausimo formulavimo ypatumais* [20, p. 20–21].

dimą. Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma Lietuvos gyventojų (62 proc.) pasisako prieš abortų draudimą ir tais atvejais, kai klausimas formuluojamas taip, kad kuo daugiau lemtų „gyvybės saugojimo“ veiksnys: „Ar siekiant išsaugoti užsimez-gusių gyvybę reikia Lietuvoje uždrausti abortus?“ Tokie skaičiai leidžia teigti, kad dabar Lietuvos visuomenė iki tam tikro nėštumo momento prioritetą teikia nėščios moters apsisprendimo laisvei, jos teisei į privatų gyvenimą, o ne žmogaus vaisiaus teisei gyventi. Antra vertus, ką tik minėti viešosios nuomonės tyrimai *neleidžia teigti*, jog visuomenė, pasisakydama prieš abortų draudimą, nepripažįsta ir atitinkamos teisinės apsaugos vaisiui, išsivysčiusiam iki tokios stadijos, nuo kurios nėštumo nutraukimas yra neleidžiamas ir laikomas nusikalstamu. Kitaip tariant, teisės į nėštumo nutraukimą pripažinimas *savaime nereiškia*, jog moteris, pažeidusi tam tikras teisės aktų nustatytas nėštumo nutraukimo sąlygas, negali būti baudžiama už *neteisėto* aborto padarymą.

3.2. Neteisėto aborto sudėties įtvirtinimo vieta Lietuvos baudžiamajame kodekse

Baudžiamosios atsakomybės nėščioms moterims nustatymas reikštų būtinybę keisti neteisėto aborto sudėties įtvirtinimo vietą Lietuvos BK. Kai kuriose pirmiau minėtose valstybėse (pavyzdžiui, Vokietijoje) neteisėto aborto sudėtis įtvirtinta tuose baudžiamųjų įstatymų skyriuose, kurie skirti žmogaus *gyvybės* apsaugai. Kitaip tariant, neteisėtas abortas, kaip ir nužudymas, neatsargus gyvybės atėmimas ir kai kurie kiti nusikaltimai šiose valstybėse priskiriamas prie *nusikaltimų žmogaus*

gyvybei. Kitose valstybėse (pavyzdžiui, Austrijoje, Estijoje etc.) nagrinėjama sudėtis įtvirtinta *atskirame, savarankiškame* baudžiamojo įstatymo skyriuje.

Minėta, kad Lietuvoje neteisėto aborto sudėtis įtvirtinta BK XIX skyriuje („Nusikaltimai, pavojingi žmogaus sveikatai ir gyvybei“). Taigi šios nusikalstamos veikos sudėties įtvirtinimo *vieta* Baudžiamajame kodekse rodo, jog aborto draudimas nuo atitinkamos nėštumo savaitės reiškia *ne* teisinės apsaugos vaisiui pripažinimą, bet siekį apsaugoti nėščiosios gyvybę ir sveikatą. Suteikus teisinę apsaugą žmogaus vaisiui ir už neteisėtą abortą nustačius baudžiamąją atsakomybę ir nėščiajai, neteisėto aborto sudėties įtvirtinimas BK XIX skyriuje tap-tų *nepagrįstas*, todėl keistinas.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta paskutinėje straipsnio dalyje, matyti, jog būtina nėščiosios baudžiamosios atsakomybės už neteisėto aborto padarymą sąlyga yra atitinkamos teisinės apsaugos žmogaus vaisiui pripažinimas. Nustačius baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą abortą ir nėščioms moterims, neteisėto aborto sudėtį būtų būtina perkelti į kitą (pavyzdžiui, BK XVII) ar visiškai naują BK skyrių. Galiausiai paminėtina, kad aptariami pokyčiai, susiję su nėščiosios turimu statusu, padėtų užpildyti egzistuojančią, kai kurių Lietuvos autorių nuomone, baudžiamojo įstatymo *spraga*: „jeigu nėščioji pati pasidaro abortą, dirbtinai nutraukia nėštumą – nelaikoma nusikaltimu... Tai pripažintina baudžiamųjų įstatymų spraga“ [21, p. 64]. Kaip tik tokia padėtis ir yra remiantis galiojančiu Baudžiamuoju kodeksu: nėščioji pagal BK 142 straipsnį neatsako ne tik jei *pati* sukelia (padaro) sau neteisėtą abortą, tačiau net ir už *kito asmens* sukurstymą padaryti jai neteisėtą abortą.

Išvados

1. Atsižvelgiant į tai, kad neteisėtas abortas daromas nėščiosios prašymu ir vadovaujantis bendromis baudžiamosios atsakomybės ir bendrininkavimo nuostatomis, nėščioji už neteisėtą abortą turėtų atsakyti kaip bendrininkė (kurstytoja). Nepaisant to, nėščiajai, remiantis Lietuvos baudžiamuoju kodeksu, neteisėto aborto sudėtyje pripažįstamas *nukentėjusiosios* statusas. Tokią išvadą leidžia daryti ne tik lingvistinis, bet ir sisteminis baudžiamojo įstatymo aiškinimas.
2. Kai kurių užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų analizė rodo, kad nėščiajai pripažįstamas *nukentėjusiosios* statusas neteisėto aborto sudėtyje nėra *vienintelis* įmanomas. Yra grupė valstybių, kuriose nėščioji už neteisėto aborto padarymą sau atsako taip pat, kaip ir visi kiti neteisėtą abortą padarę asmenys. Be to,

kai kuriose valstybėse nėščioji baudžiamojon atsakomybėn traukiama ir (arba) už *kito asmens sukurstymą* padaryti jai neteisėtą abortą, t. y. už sutikimą, prašymą ar leidimą neteisėtai nutraukti jai nėštumą.

3. Teisės į nėštumo nutraukimą iki tam tikros nėštumo stadijos pripažinimas *sa vaime nereiškia*, jog moteris, pažeidusi tam tikras teisės aktų nustatytas nėštumo nutraukimo sąlygas, negali būti baudžiama už *neteisėto* aborto padarymą.
4. Būtina nėščiosios baudžiamosios atsakomybės už neteisėto aborto padarymą sąlyga yra atitinkamos teisinės apsaugos žmogaus vaisiui pripažinimas. Baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą abortą Lietuvoje nustačius ir nėščiai moteriai, neteisėto aborto sudėtį būtų būtina perkelti į kitą (pavyzdžiui, XVII) ar visiškai naują Baudžiamojo kodekso skyrių.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (neteko galios nuo 2003 m. gegužės 1 d.). *Valstybės žinios*, 1961, nr. 18-147.
4. Lietuvos Respublikos biomedicininų tyrimų etikos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 44-1247.
5. Austrijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 13 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_\(StGB\).html](http://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_(StGB).html)>.
6. Belgijos Karalystės baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 13 d.]. Prieiga per internetą: <[7. Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas \[interaktyvus\]. \[žiūrėta 2010 m. lapkričio 13 d.\]. Prieiga per internetą: <<http://www.legaltext.ee/text/en/X30068K8.htm>>.](http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_a1.pl?language=fr&la=F&cn=1867060801&table_name=loi&&caller=list&F&fromtab=loi&tri=dd+AS+RANK&rech=1&numero=1&sql=(text+contains+(‘>))>>.</div><div data-bbox=)

8. Maltos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8574>>.

9. Suomijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>>.

10. Vengrijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97800004.TV×hift=0>.

11. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html>>.

12. Legge 22 maggio 1978, n. 194: norme per la tutela sociale della maternità e sull'interruzione volontaria della gravidanza (Gazzetta Ufficiale del 22 maggio 1978, n. 140).

13. Offences Against the Person Act 1861 (c. 100) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?LegType=All+Legislation&searchEnacted=0&extentMatchOnly=0&confersPower=0&blanketAmendment=0&sortAlpha=0&PageNumber=0&NavFrom=0&parentActiveTextDocId=1043854&ActiveTextDocId=1043854&filesize=202714>>.

14. ABRAMAVIČIUS, A., *et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*: bendroji dalis. 1–98 straipsniai. Vilnius, 2004.

15. ABRAMAVIČIUS, A., *et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*: specialioji dalis. 99–212 straipsniai. Vilnius, 2009.

16. ABRAMAVIČIUS, A. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies europeizacijos problemos. *Teisė*, 2005, nr. 54, p. 7–18.

17. ANDRULIONIS, G. Gyvybės iki gimimo statusas teisėje – probleminiai terminologijos aspektai. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 3(93), p. 38–46.

18. ČAIKOVSKI, A.; ir ŽUKOVAITĖ, I. Neteisėto aborto kriminalizavimas Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse. *Teisė*, 2010, nr. 75, p. 21–34.

19. KAVOLIŪNAITĖ, E. Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje. *Teisės problemos*, 2006, nr. 2(52), p. 62–83.

20. LAUČIUS, V. Ar abortai ir šeimos politika taps socialinių konfliktų šaltiniu. *Veidas*, 2009, specialusis numeris „Pronozės 2009“, p. 20–21.

21. NOCIUS, J. *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius, 1998.

22. *World Population Policies 2009*. New York: United Nations, 2010.

PREGNANT WOMAN UNDER THE ELEMENTS OF ILLEGAL ABORTION

Inga Daukšaitė

S u m m a r y

The article deals with question what legal status is recognized to pregnant woman under the elements of illegal abortion according to criminal law of Lithuania, as well as laws of foreign countries. The status of pregnant woman depends in part on matter of priority: whether the priority is given to *pregnant woman's* right to self-determination, right to respect for her private life or to right to life of the *unborn*.

Pursuant to general rules of criminal liability and accompliceship and considering that illegal abortion is performed on pregnant women's request and with her consent, it seems that she should be treated to be accomplice to illegal abortion and therefore should be treated to be criminally liable for this offense. This fact notwithstanding, according to the Criminal code of Lithuania it is recognized that pregnant woman is illegal abortion *victim*.

The criminal and other laws of Germany, Austria, Belgium, Hungary, Estonia and other countries are

analysed in the article. The present analysis shows that pregnant woman under the elements of illegal abortion can be treated otherwise – not only as a victim. In some countries pregnant woman, as well as anyone who has performed an illegal abortion, is brought to criminal liability for illegal termination of *her* pregnancy. Moreover, in some countries criminal laws provides for pregnant woman's liability *for giving consent* to illegal termination of her pregnancy.

It is come to a conclusion that recognition of the right to abortion *does not mean by itself* that woman cannot be punished if she intentionally breaches certain statutory conditions of termination of pregnancy. In that regard in the article possibility to change the current status being recognized to pregnant woman according to the Criminal code of Lithuania is also analysed.

Įteikta 2010 m. gruodžio 1 d.

Priimta publikuoti 2011 m. kovo 9 d.